

Sjuk OCH arbetslös

Problemet är inte att människor inte vill arbeta. Problemet är att arbetsmarknaden är så stängd. Det vet politikerna. Ändå säger de att vi har fel attityd för att få jobb.

Text: Anika Agebjörn

Daniel Melén, sociolog vid Lunds universitet, följde ett samarbetsprojekt mellan handläggare på arbetsförmedlingen och försäkringskassan, som syftade till att få tillbaka arbetslösa långtidssjukskrivna i arbete. Projektet drevs över hela Sverige 2004-2005.

– Jag ville analysera tänkbara orsaker till att så många fler bland långtidssjukskrivna också är arbetslösa, jämfört med dem som är friska, säger Daniel Melén. Jag menar, det finns ju ingen självklar koppling mellan att vara arbetslös och att vara sjuk. Logiskt sett borde sjukdom drabba ungefär lika mycket de som arbetar och de som saknar arbete.

Men så är det alltså inte. Bland långtidssjukskrivna – mer än 60 dagars sjukskrivning – är nästan var tredje arbetslös, jämfört med mindre än en på tio bland befolkningen i stort.

Det här är en grupp som lätt ramlar mellan stolarna hos försäkringskassan respektive arbetsförmedlingen, särskilt sedan försäkringskassan i slutet på 1990-talet började arbeta med en ny definition av arbetsförmåga. Tidigare definierades arbetsförmåga i relation till det jobb en person var sjukskriven ifrån, det vill säga om hon/han inte kunde sköta just det jobbet så ansågs det vara arbetsoförmåga. Numera ska arbetsoförmåga bedömas i förhållande till hela arbetsmarknaden. Om det finns något jobb alls som den sjukskrivne skulle kunna klara, så anses hon/han ha arbetsförmåga och ska inte vara sjukskriven utan stå till arbetsmarknadens förfogande som arbetssökande.

På det sättet sker en överströmning av försäkrade från sjukförsäkring till arbetslöshetskassa, och från

försäkringskassans bord till arbetsförmedlingens.

På arbetsförmedlingen talar man dock inte om arbetsförmåga utan om *anställningsbarhet*. Även en person med arbetsförmåga kan vara svår eller omöjlig att hitta en anställning åt. Och det är här glappet mellan myndigheterna uppstår, som gör att individer kan ramla emellan.

Det projekt som Daniel Melén studerade skulle överbrygga det glappet genom att handläggare från de två myndigheterna samarbetade.

– Handläggarna som deltog i projektet tyckte att samarbetet fungerade bra, att de hade gott om resurser och kunde göra ett bra jobb, säger han.

De arbetslösa sjukskrivna som valdes ut att delta i projektet bedömdes ha så mycket arbetsförmåga att de skulle kunna rehabiliteras tillbaka till arbetsmarknaden. De fick mellan ett halvt och ett års arbetsprövning.

Rehabiliteringen inleddes ofta med en praktik med enklare arbetsuppgifter som skulle återge dem arbetsglädje, vilja och motivation. Därefter ökade arbetsprövningen i både intensitet och omfattning. Målet var en anställning på någon av de arbetsplatser som provades.

Ungefär en tredjedel av dem som ingick i projektet fick också en anställning, men oftast med hjälp av anställningsstöd och lönebidrag. Den reguljära arbetsmarknaden förblev stängd för dem.

Ytterligare ungefär tio procent påbörjade någon form av utbildning. Men för en majoritet förändrades inte situationen, detta trots att samtliga som ingick i projektet bedömdes vara motiverade till att vilja arbeta igen. Det var bland annat på grund av det som de hade valts ut.

Daniel Melén gör i sin analys en "uteslutningsdiagnos", när han söker förklaringen till att projektet inte lyckades bättre. Han letar orsaker på tre nivåer: mikronivån – den individuella, mesonivån – den organisatoriska, och makronivån – den samhälleliga.

Han finner ingen bra förklaring på mikronivån. De

långtidssjukskrivna arbetslösa har åtminstone någon arbetsförmåga och de är motiverade. De vill få ett arbete, något som också bedöms som fullt möjligt av handläggare på två myndigheter, försäkringskassan och arbetsförmedlingen.

På mesonivån finns dessa handläggare. De har i projektet fått gott om resurser och tycker själva de gör ett bra jobb. Men, som Daniel Melén skriver, de ställs inför att "välja mellan att försöka rehabilitera tillbaka till obefintliga arbeten eller att skapa anställningar med stöd av lönebidrag".

Han finner således inga förklaringar på de två lägre nivåerna och drar då slutsatsen att förklaringen finns att söka på makronivån, den samhälleliga.

– De får inte jobb för att arbetsgivarna inte vill anställa dem, säger han. Och det är ju rimligt utifrån arbetsgivarnas perspektiv. Varför skulle de anställa en före detta sjukskriven med kanske nedsatt arbetsförmåga om de kan välja en fullt frisk högpresterande person?

Arbetsmarknadens bedömning av de försäkrade väger tyngre än deras egen arbetsmotivation, eller handläggarnas insatser i projektet, konstaterar han. Det beror på att arbetsmarknaden har förändrats så att det idag är svårt för inte högpresterande individer att få jobb. Sedan början av 1990-talet har de tillfälliga anställningarna ökat, på bekostnad av så kallade fasta jobb. Stressen och kraven på anställda har också ökat.

Resultatet blir att personer som tidigare fungerade i arbetslivet, bedöms av arbetsmarknaden idag som arbetsoförmögna. Den bedömningen har också i stort anammats av försäkringskassan och arbetsförmedlingen. Och de arbetslösa sjukskrivna har också många gånger accepterat att de är "arbetsoförmögna" enligt gällande kriterier. Daniel Melén talar om en återkoppling, ett samspel mellan individer och samhälle, där individerna accepterar samhällets definitioner av dem.

I den officiella retoriken idag betonas individernas attityder till arbete. Bristande motivation hos de enskilda människorna

anses vara en viktig förklaringsgrund till arbetslöshet.

Men, påpekar Daniel Melén, i praktiken är politikerna också medvetna om att det är arbetsmarknaden som är problemet, inte individernas motivation.

– De så kallade nyfriskjobben, som skapas med hjälp av indirekta subventioner, lägre arbetsgivaravgifter, visar ju att regeringen är medveten om att många inte kan få jobb utan sådana insatser.

– Trots det pratar man mycket om att vi har fel attityder, att det handlar om att vilja, att vi måste bita ihop och försöka. Men om man ensidigt riktar sökarljuset mot individerna riskerar man missa viktiga förklaringsfaktorer.

I sin studie har han funnit ett annat föga uppmärksammat fenomen: Att det idag tycks bli allt vanligare att man går från sjukskrivning till arbetslöshet, istället för tvärtom.

– Den gängse bilden som många handläggare har är att arbetslöshet så småningom leder till sjukskrivning, säger han. Det anses vara så knäckande att gå utan jobb att man till slut blir sjuk. Man är alltså arbetslös först och sedan blir man sjuk.

Men statistiken talar ett annat språk. Trots att flödet från arbetslöshetsförsäkringen till sjukförsäkringen har minskat, ökar andelen arbetslösa bland de sjukskrivna. Daniel Melén tolkar det som att många blir sjuka innan de blir arbetslösa, det vill säga de förlorar sina jobb under en sjukskrivning.

– Om de redan är sjukskrivna när de blir arbetslösa så syns det inte i statistiken som en förändring, de går inte från en försäkring till en annan. Men sedan dyker de ändå upp som arbetslösa OCH sjukskrivna.

Han stötte själv på flera sådana fall i sin undersökning. Oftast var det tidsbegränsade jobb som löpte ut under en sjukskrivning, men i några fall var det fast anställda som förlorade sina jobb medan de var sjukskrivna. Han hittade till och med en kvinna som övertalats att säga upp sig för att hon var sjuk.

– Det här vill jag titta närmare på, säger han, det har nästan

inte uppmärksamats alls.

anika.agebjorn@bredband.net